

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ, ПСИХОЛОГІЇ ТА ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ І СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ: МЕТОДИЧНО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Вінниця
2024

УДК 398(=161.2):378.091.32](072)

П 82

*Рекомендовано до друку вченою радою факультету
філології, психології та іноземних мов ДонНУ імені Василя Стуса
(протокол № 6 від 19 січня 2024 р.)*

Автор:

Віра Просалова, д-р філол. наук, професор, професор кафедри української мови, теорії та історії української і світової літератури.

Рецензенти:

Галина Лукаш, д-р філол. наук, професор, професор кафедри інформаційних систем управління;

Віра Калініченко, канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов професійного спрямування.

Просалова В. А.

П 82 Усна народна творчість: методично-прикладні аспекти для здобувачів 1 курсу освітньої програми «Українська мова та література» / уклад. В. А. Просалова. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. 53 с.

Це навчальне видання містить силабус, темаріум лекційних занять, питання і завдання до практичних занять, рекомендовану для опрацювання літературу, глосарій, тестові завдання для перевірки знань та умінь здобувачів, зразки завдань для модульної контрольної роботи, питання до іспиту, критерії поточного та підсумкового оцінювання знань, умінь і навичок здобувачів.

Рекомендовано для студентів 1 курсу ОП «Українська мова та література» ОС «Бакалавр» факультету філології, психології та іноземних мов Донецького національного університету імені Василя Стуса.

УДК 398(=161.2):378.091.32](072)

© Просалова В. А., 2024

© ДонНУ імені Василя Стуса, 2024

ЗМІСТ

Вступні зауваги до курсу	4
Орієнтовний календарно-тематичний план	8
Тематика практичних занять	11
Перелік фольклорних творів для вивчення напам'ять	21
Пам'ятка збирача фольклору.....	22
Теми індивідуальної науково-дослідної роботи та зразки завдань.....	23
Питання до іспиту.....	24
Тести для перевірки знань	25
Критерії оцінювання знань	34
Глосарій	38
Список рекомендованих джерел	51

ВСТУПНІ ЗАУВАГИ ДО КУРСУ

Мета вивчення навчальної дисципліни – поглиблення знань здобувачів вищої освіти з міфології та усної народної творчості, засвоєння відомостей про фольклорні жанри та їх різновиди, специфіку їх побутування, вироблення навичок аналізу народнопоетичних творів.

Предметом вивчення освітнього компонента «Усна народна творчість» є вітчизняний фольклор від найдавніших часів до сьогодення, його жанрова система та специфіка побутування.

Завдання курсу:

- ❖ дати уявлення про чинники, що впливали на розвиток усної народної творчості;
- ❖ поглибити знання здобувачів про синкретизм цього колективного феномену, практичне значення багатьох обрядових дій;
- ❖ сформувати уявлення про український фольклор як засіб пізнання світу та національних рис характеру;
- ❖ зацікавити здобувачів фольклорними скарбами українського народу;
- ❖ розвивати критичне мислення, вміння аргументувати власні судження;
- ❖ виробити навички роботи з фольклористичними працями провідних зарубіжних і вітчизняних учених.

Здобувачі повинні знати:

- закономірності розвитку усної народної творчості;
- зміст найпоказовіших творів;
- особливості фольклорних жанрів;
- відмінності творів усної словесності від літературних;
- основні терміни та поняття.

Здобувачі повинні уміти:

- виявляти національну специфіку фольклору;
- розрізняти фольклорні жанри;
- здійснювати аналіз у єдності змісту та форми;
- опрацьовувати самостійно зібраний матеріал.

Кількість кредитів ЄКТС	4 кредити
Період викладання	2-ІІ семестр 1-го року навчання
Рівень вищої освіти	перший
Спеціальність	035 Філологія
Освітня програма	«Українська мова та література»
Викладач	Просалова Віра Андріївна, професор, професор кафедри української мови, теорії та історії української і світової літератури
Профайл викладача(ів) курсу	https://phil.donnu.edu.ua/prosalovavira-andriyivna/ Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=Fo64IJUA AAAJ&hl=uk ResearchGate: https://www.researchgate.net/profile/Vira_Proshalova ORCID: 0000-0001-8498-7719
Доступ до матеріалів курсу	Матеріали практичних занять: https://dnu.sharepoint.com/portals/phil
Контактна інформація	v.prosalova@donnu.edu.ua

Анотація дисципліни

Освітній компонент дає уявлення про усну народну творчість як колективний феномен, автономну систему, синкретичне явище, озброює знаннями про жанрову специфіку фольклорних творів, особливості їх побутування, формує міждисциплінарні взаємозв'язки з навчальними дисциплінами «Вступ до літературознавства», «Історія української літератури», «Історія світової літератури».

Компетентності, які формуються у здобувача внаслідок вивчення навчальної дисципліни:

● **Загальні компетентності (ЗК):**

ЗК-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК-3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК-4. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК-5. Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.

ЗК-6. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-7. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК-8. Здатність працювати в команді та автономно.

ЗК-9. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК-10. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК-11. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК-12. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК-13. Здатність проведення досліджень на належному рівні.

● **Спеціальні компетентності (СК):**

СК-1. Усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ.

СК-2. Здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні.

СК-3. Здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії мов(-и), що вивчаються(-ється).

СК-4. Здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди мов(-и), що вивчаються(-ється), описувати соціолінгвальну ситуацію.

СК-5. Здатність використовувати в професійній діяльності системні знання про основні періоди розвитку літератури, що вивчається, від давнини до ХХІ століття, еволюцію напрямів, жанрів і стилів, чільних представників та художні явища, а також знання про тенденції розвитку світового літературного процесу та української літератури.

СК-6. Здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мову(-и), що вивчається(-ються), в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя.

СК-7. Здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації тексту.

СК-8. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.

СК-10. Здатність здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів.

● **Результати навчання**, які формує навчальна дисципліна за освітньою програмою:

ПРН-2. Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

ПРН-4. Розуміти фундаментальні принципи буття людини, природи, суспільства.

ПРН-7. Розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів.

ПРН-13. Аналізувати й інтерпретувати твори української та зарубіжної художньої літератури й усної народної творчості, визначати їхню специфіку й місце в літературному процесі (відповідно до обраної спеціалізації).

ПРН-16. Знати й розуміти основні поняття, теорії та концепції обраної філологічної спеціалізації, уміти застосовувати їх у професійній діяльності.

Організація навчання

Організація навчання визначена «Порядком оцінювання знань здобувачів вищої освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса» та «Положенням про організацію освітньої діяльності у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса».

Форми поточного контролю: опитування; конспектування першоджерел, тестування, реферати, повідомлення, індивідуальні завдання.

Форми підсумкового контролю: індивідуальні науково-дослідницькі завдання, підготовка наукових публікацій із проблематики дисципліни, екзамен. Екзамен не є обов'язковою формою підсумкового контролю через можливість здобувачів отримати 100 балів упродовж семестру сумарно за всі види навчальної діяльності.

Організація навчання за дисципліною відбувається у таких форматах:

- 1) аудиторні заняття (лекції, практичні заняття);
- 2) самостійна робота здобувача під керівництвом викладача.

Форми оцінювання результатів навчання:

1. Вхідний, модульні і підсумковий контролю проводяться у формі тестових завдань з відкритими і закритими питаннями.

2. Поточний контроль здійснюється у формі:

- опитування;
- модульний контроль;
- конспектування першоджерел;
- тестування;
- реферати;
- повідомлення;
- індивідуальні навчально-дослідні завдання.

3. Екзамен передбачений для здобувачів, які не набрали 60 балів упродовж семестру чи бажають покращити поточний результат.

Як технічні засоби комунікації використовуються корпоративна пошта Outlook (v.prosalova@donnu.edu.ua), Teams. Аудиторні заняття реалізуються відповідно до **календарного плану викладання дисципліни, конкретні дати відповідають розкладу занять і графіку навчального процесу.**

ОРІЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Тиждень, години	Тема	Форма проведення заняття	Завдання, години	Термін виконання (дата і час)*	Max кількість балів
1-й тиждень, 2 години	Модуль 1. Міфологія і фольклор Усна народна творчість як автономна естетична система: основні ознаки. УНТ і професійна художня література	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	1-й тиждень	
1-й тиждень, 2 години	Нульовий контроль	практичне заняття	Практичне заняття № 1. Нульовий контроль (у формі есе)	1-й тиждень	4
2-й тиждень, 2 години	Міф, міфологія, міфологема. Класифікація міфів. Давня праслов'янська міфологія	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді. <i>Завдання:</i> підготувати презентацію про язичницьких богів	2-й тиждень	
3-й тиждень, 2 години	Давня праслов'янська міфологія	практичне заняття	Практичне заняття № 2. Активна групова робота на занятті, участь в обговоренні питань, робота в парах	3-й тиждень	4
3-й тиждень, 2 години	Українська народна календарно-обрядова лірика. Зимовий цикл календарно-обрядової поезії	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	3-й тиждень	
4-й тиждень, 2 години	Русальні пісні. Купальські пісні. Осінній цикл календарно-обрядової поезії	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	4-й тиждень	
5-й тиждень, 2 години	Родинно-обрядова творчість. Весільна обрядовість, її виникнення та становлення. Похоронна обрядовість. Міф та замовляння	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	5-й тиждень	
5-й тиждень, 2 години	Цикли календарно-обрядової поезії: весняні, літні, осінні, зимові	практичне заняття	Практичне заняття № 3. Участь в обговоренні проблемних питань, фольклористичний диктант	5-й тиждень	4
6-й тиждень, 2 години	Пареміографія. Прислів'я та приказки: визначення жанрів, подібність та відмінність	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	6-й тиждень	
7-й тиждень, 2 години	Паремії	практичне заняття	Практичне заняття № 4. Активна групова робота на занятті, участь в обговоренні питань, дискусії	7-й тиждень	4

Тиждень, години	Тема	Форма проведення заняття	Завдання, години	Термін виконання (дата і час)*	Max кількість балів
7-й тиждень, 2 години	Типологія української народної прози. Казкова проза. Звіриний епос (казки про тварин)	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	7-й тиждень	
8-й тиждень, 2 години	Чарівні (героїчні, фантастичні) казки. Соціально-побутові казки, анекдоти, небилиці	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	8-й тиждень	
9-й тиждень, 2 години	Модуль 2. Фольклорні жанри. Народна історична проза. Типологія народної неказкової прози	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	9-й тиждень	
9-й тиждень, 2 години	Модульна контрольна робота	практичне заняття	Практичне заняття № 5. Модульна контрольна робота	9-й тиждень	12
10-й тиждень, 2 години	Легенда і переказ, жанрова специфіка. Усне оповідання як фольклорний жанр	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	10-й тиждень	
11-й тиждень, 2 години	Неказкова проза	практичне заняття	Практичне заняття № 6. Конспект лекції, формулювання дискусійних питань лектору	11-й тиждень	4
11-й тиждень, 2 години	Український героїчний епос. Думи: історія виникнення, класифікація, поетика	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	11-й тиждень	
12-й тиждень, 2 години	Історичні пісні: жанрово-стильові ознаки, класифікація	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	12-й тиждень	
13-й тиждень, 2 години	Думи: жанрова специфіка, тематичні цикли, особливості виконання	практичне заняття	Практичне заняття № 7. Конспект лекції, формулювання дискусійних питань лектору	13-й тиждень	4
13-й тиждень, 2 години	Балади: тематично-стильові особливості, поетика. Класифікація балад	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	13-й тиждень	
14-й тиждень, 2 години	Соціально-побутові пісні (козацькі, чумацькі, ремісницькі, солдатські та рекрутські, жовнірські, кріпацькі, наймитські, бурлацькі, жебрацькі, заробітчанські, емігрантські)	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	14-й тиждень	
15-й тиждень, 2 години	Історичні пісні	практичне заняття	Практичне заняття № 8. Робота в парах, активна групова робота на занятті, участь в обговоренні питань	15-й тиждень	4
15-й тиждень,	Родинно-побутові пісні. Основні мотиви.	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	15-й тиждень	

Тиждень, години	Тема	Форма проведення заняття	Завдання, години	Термін виконання (дата і час)*	Max кількість балів
2 години	Специфіка ліричного героя				
16-й тиждень, 2 години	Пісні літературного походження. Романси. Художньо-тематичні особливості. Зв'язок із художньою літературою	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	16-й тиждень	
17-й тиждень, 2 години	Соціально- та родинно-побутові пісні	практичне заняття	Практичне заняття № 9. Активна групова робота на занятті, участь в обговоренні питань, дискусії	17-й тиждень	4
17-й тиждень, 2 години	Фольклор для дітей	лекція	Конспект лекції, участь у бесіді	17-й тиждень	–
18-й і 19-й тижні, 4 години	Захист індивідуальних науково-дослідницьких завдань	підсумкове заняття	Обговорення та захист індивідуальних науково-дослідницьких завдань	18-й і 19-й тижні	35 + 5 за наук. компонент = 40 б.

***Увага!** За умови відсутності здобувача вищої освіти на занятті необхідно або відпрацювати практичне заняття усно під час консультації викладача, або надіслати на електронну пошту викладача опрацьовані питання практичного заняття чи ті форми робіт, які було запропоновано виконати під час лекції. За умови порушення термінів виконання завдань, неякісного виконання завдань отримання максимального бала неможливе.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Давня праслов'янська міфологія

1. Фольклор як автономна система. Характерні ознаки.
2. Фольклористика як наука.
3. Поняття міфу, міфології, міфологічного мислення.
4. Тематичні цикли міфів.
5. Аналіз міфів, їх сюжети, образна система, зв'язок зі світоглядом праслов'ян.
6. Зв'язок жанрів магії та міфології з художньою літературою.

Рекомендована література

1. Антологія українського міфу. Етіологічні, космогонічні, антропогонічні, теогонічні, солярні, лунарні, астральні, календарні, історичні міфи. У 3 т. Т. 1 / зібрав та упоряд. В. Войтович. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 912 с.
2. Антологія українського міфу. Тотемічні міфи. У 3 т. Т. 2 / зібрав та упоряд. В. Войтович. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 608 с.
3. Антологія українського міфу. Потойбіччя. У 3 т. Т. 3 / зібрав та упоряд. В. Войтович. Тернопіль: Навчальна книга, 2007. 848 с.
4. Войтович В. М. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 664 с.
5. Давидюк В. Ф. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. 310 с.
6. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія: Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Київ: Либідь, 1994. 283 с.
7. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: підручник. Київ: Знання-Прес, 2001. С. 94–105.
8. Найден О. С. Міф. Фольклор. Форма. Образ. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 317 с.
9. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу (Ескіз української міфології). Київ: АТ «Обереги», 1992. 88 с.
10. Плачинда С. П. Словник давньо-української міфології. Київ: Український письменник, 1993. 63 с.
11. Фольклор (Усна народна творчість): хрестоматія / укл. О. Вовк, І. Розлуцький. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 306 с.
12. Щербаківський Д. М. Сторінка з української демонології (вірування про холеру). *Українці: Народні вірування, повір'я, демонологія*. Київ: Либідь, 1991. С. 540–554.

Календарно-обрядова творчість

1. Календарно-обрядова творчість.
2. Походження жанрів зимового циклу.
3. Колядка як жанр, аналіз основних груп колядок.
4. Жанрові особливості українських щедрівок.
5. Весняний цикл календарної обрядовості.
6. Веснянка як жанр, її зв'язок із міфологічними віруваннями давніх слов'ян. Гаївки, особливості їх виконання.
7. Літній цикл календарної обрядовості: жанри, мотиви, образи.
8. Зв'язок календарно-обрядової творчості з художньою літературою.

Рекомендована література

1. Балущок В. Обряди й ініціації українців та давніх слов'ян. Львів; Нью-Йорк, 1998. 216 с.
2. Вже весна воскресла. Гаївки. Тернопіль, 1992. 98 с.
3. Воропай О. Звичайі нашого народу. Етнографічний нарис: У 2 т. Київ: Оберіг, 1991. Т. 1. 450 с., Т. 2. 445 с.
4. Закувала зозуленька. Антологія української поетичної творчості. Київ, 1998. С. 8–20.
5. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: У 2 кн. Київ: Обереги, 1994. Кн. 1. 400 с.; Кн. 2. 528 с.
6. Максимович М. Дні та місяці українського селянина. Київ: Обереги, 2002. 189 с.
7. Осьмак Н. Українська усна народна творчість: навч. посібник / Н. Осьмак, Т. Бикова та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 151 с.
8. Скуратівський В. Дідух: Свята українського народу. Київ: Освіта, 1995. 272 с.
9. Українська фольклористика: словник-довідник / уклад., заг. ред. Михайла Чернопиского. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 448 с.
10. Фольклор (Усна народна творчість): хрестоматія / укл. О. Вовк, І. Розлуцький. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 306 с.

Українські народні казки

1. Жанрові особливості українських народних казок.
2. Класифікація народного казкового епосу.
3. Казки про тварин: особливості художньо-образної структури.
4. Художньо-образна та композиційна будова чарівних казок.
5. Особливості соціально-побутових казок.

6. Кумулятивні казки.
7. Зв'язок українського казкового епосу з іншими жанрами усної словесності.

Рекомендована література

1. Балущок В. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. Львів–Нью-Йорк, 1998. 216 с.
2. Бріцина О. Світ мрій і сподівань. Соціально-побутова казка. Київ: Дніпро, 1987. С. 5–16.
3. Дунаєвська С. Українська народна казка. Київ, 1987. 127 с.
4. З живого джерела. Українські казки в записах, переказах та публікаціях українських письменників / упоряд., літ. обробка, вступ. стаття та прим. Л. Дунаєвської. Київ, 1990. 512 с.
5. Казки про тварин. Київ: Наукова думка, 1997. 574 с.
6. Калинова сопілка. Антологія української народної прозової творчості. Київ, 1998. С. 34–246.
7. Соціально-побутова казка / передмова О. Бріциної. Київ, 1987. 382 с.
8. Українські казки. Київ: Т-во «Знання України», 1992. 96 с.

Неказкова проза

1. Класифікація українського народного неказкового епосу.
2. Легенди. Жанрові особливості легенд та їх класифікація.
3. Тематичні групи легенд та їх різновидів.
4. Тематичні групи народних переказів.
5. Особливості жанру бувальщини.
6. Жанр народного оповідання: тематика, особливості побутування.
7. Українська народна неказкова проза та художня література: запозичення та взаємовпливи.

Рекомендована література

1. Булащев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ: Довіра, 1993. 414 с.
2. Виклади давньослов'янських легенд, або міфологія, укладена Я. Головацьким. Київ: Довіра, 1991. 96 с.
3. Войтович В. Сокіл-Род. Легенди та міфи стародавніх українців. Рівне: Оріана, 1997. 332 с.
4. Давидюк В. Українська міфологічна легенда. Львів: Світ, 1992. 176 с.

5. Калинова сопілка. Антологія української народної прозової творчості. Київ, 1998. С. 248–388.
6. Легенди та перекази / упоряд. та прим. А. Іоаніді; в ст. стаття О. Дея. Київ: Наукова думка, 1985. 400 с.
7. Народні оповідання / вступ. стаття С. Мишанича. Київ, 1986. 336 с.
8. Осьмак Н. Українська усна народна творчість: навч. посібник / Н. Осьмак, Т. Бикова та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 151 с.
9. Сокіл В. Народні легенди та перекази українців Карпат. Київ: Наукова думка, 1995. 158 с.
10. Українські перекази. Київ: Довіра, 1992. 134 с.
11. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. Київ, 1991. 638 с.
12. Фольклор (Усна народна творчість): хрестоматія / укл. О. Вовк, І. Розлуцький. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 306 с.

Український народний героїчний епос

1. Класифікація жанрів українського героїчного епосу.
2. Билини, тематичні групи.
3. Історія походження дум, їх композиція та жанрові особливості. Класифікація дум.
4. Думи про героїчну боротьбу українського народу проти турецько-татарських загарбників («Плач невольників», «Дума про Самійла Кішку», «Маруся Богуславка», «Втеча трьох братів з города Азова», «Дума про козака Голоту» та ін.).
5. Думи про героїчну боротьбу українського народу проти шляхетсько-польського поневолення («Перемога під Корсунем», «Хмельницький і Барабаш», «Смерть Богдана Хмельницького» та ін.).
6. Жанрово-стильові особливості суспільно-побутових дум («Сестра і брат», «Вдова і три сини», «Прощання козака»).

Рекомендована література

1. Грица С. Мелос української народної епіки. Київ, 1989. 246 с.
2. Давидюк В. Українська міфологічна легенда. Львів: Світ, 1992. 176 с.
3. Закувала зозуленька. Антологія української поетичної творчості. Київ, 1998. С. 8–20.
4. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: підручник. 3-тє вид. Київ: Знання-Прес, 2005. 591 с.
5. Осьмак Н. Українська усна народна творчість: навч. посібник / Н. Осьмак, Т. Бикова та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 151 с.

6. Плісецький М. Українські народні думи. Сюжети і образи. Київ: Кобза, 1994. 364 с.
7. Руснак І. Думи та історичні пісні: Тексти та їх інтерпретація. Кіровоград: Степова Еллада, 1999. 96 с.
8. Руснак І. Український фольклор: навчальний посібник. Київ: Академія, 2010. 300 с.
9. Семенов О. Український фольклор: навчальний посібник. Глухів, 2004. 254 с.
10. Українська фольклористика. Довідник / уклад. і заг. редакція М. Чернопиского. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 448 с.
11. Усна народна творчість: пісні, думи, балади. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 202 с.
12. Українські народні пісні та думи. Київ, 1992. 96 с.
13. Українські народні думи та історичні пісні / упоряд. О. Таланчук. Київ: Веселка, 1993. 239 с.
14. Цікавий С. А. Жанр думи в українській літературі: становлення, етапи розвитку, художня специфіка. Донецьк–Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 240 с.

Українські народні балади

1. Жанрова своєрідність українських народних балад.
2. Класифікація українських балад:
 - балади про кохання та дошлюбні взаємини («Ой чие то жито, чий то покоси», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «Їхали козаки із Дону додому» та ін.);
 - мотиви сімейних взаємин та конфліктів у народних баладах («Проводжала мати сина у солдати», «Прийшов Іван до Марічки» та ін.);
 - відгомін соціального та історичного життя українців у народних баладах («Балада про Кармалюка», «Бондарівна», «Лимерівна» та ін.).
3. Зв'язок жанру народної балади з художньою літературою.

Рекомендована література

1. Балада. Українська фольклористика. Словник-довідник / укл. і заг. редакція Михайла Чернопиского. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. С. 24–25.
2. Балада. Кохання та дошлюбні взаємини / вступ. стаття О. І. Дея. Київ: Наукова думка, 1987. 472 с.
3. Балади. Родинно-побутові стосунки / вступ. стаття О. І. Дея. Київ: Наукова думка, 1988. 524 с.
4. Баладні пісні / передм. Г. Нудьки. Київ, 1989. 271 с.

5. Дей О. Українська народна балада. Київ, 1989. 263 с.
6. Закувала зозуленька. Антологія української народної поетичної творчості. Київ, 1998. С. 228–250.
7. Калинова сопілка: Антологія української народної творчості / упоряд. Н. Шумада. Київ: Веселка, 1989. 606 с.
8. Народні думи, пісні, балади / вступ. стаття В. Яременка. Київ: Молодь, 1989. 335 с.
9. Нудьга Г. Українська балада. Київ: Дніпро, 1989. 258 с.
10. Осьмак Н. Українська усна народна творчість: навч. посібник / Н. Осьмак, Т. Бикова та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 151 с.
11. Семеног О. Український фольклор: навчальний посібник. Глухів, 2004. 254 с.
12. Українська фольклористика: словник-довідник / уклад., заг. ред. М. Чернопиского. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 448 с.
13. Усна народна творчість: пісні, думи, балади. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 202 с.

Історичні пісні

1. Тематичні групи історичних пісень.
2. Історичні пісні доби козаччини.
3. Історичні пісні періоду Коліївщини та Гайдамаччини.
4. Історичні пісні періоду повстань ХІХ століття.
5. Пісні національно-визвольних рухів першої половини ХХ століття.

Рекомендована література

1. Закувала зозуленька. Антологія української народної поетичної творчості. Київ, 1998. С. 228–250.
2. Калинова сопілка: Антологія української народної творчості / упоряд. Н. Шумада. Київ: Веселка, 1989. 606 с.
3. Осьмак Н. Українська усна народна творчість: навч. посібник / Н. Осьмак, Т. Бикова та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 151 с.
4. Пісенні жанри українського фольклору: навч. посіб. / Л. М. Копаниця. 2-е вид., випр. і допов. Київ: Київський ун-т, 2016. 384 с.
5. Руснак І. Думи та історичні пісні: Тексти та їх інтерпретація. Кіровоград: Степова Еллада, 1999. 96 с.
6. Семеног О. Український фольклор: навчальний посібник. Глухів, 2004. 254 с.

7. Січова скарбниця: упоряд., мовна ред., переднє слово і прим. В. Чабаненка. Запоріжжя: ЗДУ, 1999. 492 с.

8. Українська фольклористика: словник-довідник / уклад., заг. ред. М. Чернопиского. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 448 с.

9. Усна народна творчість: пісні, думи, балади. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 202 с.

10. Фольклор (Усна народна творчість): хрестоматія / укл. О. Вовк, І. Розлуцький. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 306 с.

Ліричні пісні

1. Жанрові ознаки пісень, їх специфіка.
2. Тематичні групи суспільно-побутової лірики.
3. Родинно-побутові пісні: тематичні групи.
4. Жанрово-стильові особливості частівок та коломийок.
5. Пісні літературного походження. Романси.
6. Зв'язок жанрів лірики з художньою літературою, їх дослідження.

Рекомендована література

1. Закувала зозуленька. Антологія української народної поетичної творчості. Київ, 1998. С. 251–449.

2. Калинова сопілка: Антологія української народної творчості / упоряд. Н. Шумада. Київ: Веселка, 1989. 606 с.

3. Копаниця Л. М. Метапонятійна модель української ліричної пісні. Київ: Український фітосоціологічний центр, 2000. 504 с.

4. Кузьменко О. Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2009. 296 с.

5. Ліричні пісні (любовні пісні). Українська фольклористика. Словник-довідник / укл. і заг. редакція М. Чернопиского. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 25 с.

6. Пісні Поділля / упоряд. С. Мишанич. Київ: Наук. думка, 1976. 520 с.

7. Пісні українських січових стрільців / ред. упоряд. П. М. Чаловський. Івано-Франківськ, 1994. 430 с.

8. Повстанські пісні / упоряд. і музичний редактор В. Подуфалий. Тернопіль, 1992. 78 с.

9. Рекрутські та солдатські пісні / упоряд. А. І. Іоаніда, О. А. Правдюк. Київ: Наукова думка, 1974. 624 с.

10. Стрілецькі пісні / упоряд., запис, вступ. ст., комент. та додат. О. М. Кузьменко. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. 640 с.

11. Українські народні пісні про кохання: Пісенник / упор. Т. О. Дмитрієва.

12. Вид. 3-тє. Київ: Музична Україна, 1988. 136 с.
13. Чумацькі пісні / упоряд. О. І. Дей, А. Ю. Ясенчук (тексти), А. І. Іваницький (мел.). Київ: Наук. думка, 1976. 544 с.
14. Усна народна творчість: пісні, думи, балади. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 202 с.
15. Українські народні пісні та думи. Київ: Т-во «Знання України», 1992. 96 с.
16. Українські січові стрільці у піснях / вступ. ст. О. Левченко. Тернопіль, 1991. 112 с.
17. Ткаченко Т. І. Український фольклор: хрестоматія-посібник. Київ: КиМУ, 2010. 328 с.
18. Фольклор (Усна народна творчість): хрестоматія / укл. О. Вовк, І. Розлуцький. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 306 с.

Народна пареміографія

1. Художня природа і жанрові різновиди паремій, їх виникнення та розвиток, залишки дохристиянського світогляду в пареміях (тотемізму, анімізму, зооморфізму, магічних дій, забобон, обрядової творчості).
2. Класифікації народних паремій.
3. Жанрові особливості прислів'їв та приказок. Їх походження і тематика, художні особливості.
4. Відображення у прислів'ях і приказках ментальності українців. Мовленнєвий етикет.
5. Анекдоти: з історії жанру, основні тематичні групи, особливості поетики.
6. Основні тематичні групи народних байок, анекдотів.
7. Загадки. Визначення жанру загадки. Тематика й структура загадок, їх пізнавальна, дидактична, логічна та естетична функції.
8. Жанрово-стильові особливості небилиць, функціональна роль алогізмів.
9. Використання загадок у різних жанрах народної творчості, художній літературі.

Рекомендована література

1. Гончаренко Н. Анекдот. *Сучасність*. 1998. № 6. С. 116–125.
2. Дмитренко М. К. Українська фольклористика: історія, теорія, практика / М. К. Дмитренко. Київ: Народознавство, 2001. 576 с.
3. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: підручник. Київ: Знання-Прес, 2001. С. 536–566.
4. Народні прислів'я та приказки / упоряд., передм. М. Дмитренка. Київ: Народознавство, 1999. 180 с.

5. Нахлік Є. «З'єдналась правда із брехнею... під іменем приказки». *Слово і час*. 1994. № 8. С. 15–19.
6. Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / упоряд. М. М. Пазяк; відп. ред. С. В. Мишанич. Київ: Наукова думка, 1990. 528 с.
7. Українські приказки, прислів'я і таке інше: збірники О. В. Марковича та інших / уклад М. Номис. Київ, 1993.
8. Пазяк М. М. Українські прислів'я та приказки: проблеми пареміографії / АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М. Т. Рильського. Київ: Наук. думка, 1984. 203 с.
9. Українські прислів'я, приказки та загадки. Бібліотека шкільної класики. Київ: Національний книжковий проект, 2012. С. 38–43.
10. Фольклор (Усна народна творчість): хрестоматія / укл. О. Вовк, І. Розлуцький. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 306 с.

Дитячий фольклор

1. Класифікація жанрів усної народної творчості для дітей.
2. Поетика колискових пісень.
3. Жанрово-стильові особливості забавлянок та їх різновиди.
4. Аналіз жанрів, які перейшли у дитячий фольклор із загальної народної творчості.
5. Аналіз жанрів, які виникли в дитячому середовищі.
6. Дитяча пареміографія. Особливості втілення в дитячій народній творчості вікових особливостей дітей.
7. Зв'язок дитячого фольклору з загальною системою усної народної словесності.

Рекомендована література

1. Благослови, мати!: колискові пісні, забавлянки, веснянки, заклички та примовки, скоромовки, лічилки, загадки, коломийки: для дошк. та мол. шк. віку. Київ: Веселка, 2001. 299 с.
2. Дитячий фольклор. *Українська фольклористика. Словник-довідник* / уклад. і заг. редакція М. Чернопиского. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. С. 80–81.
3. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. Київ: Наукова думка, 1984. 472 с.
4. Дитячий фольклор / вступ. ст. Г. Довженок. Київ: Дніпро, 1986. 304 с.
5. Довженок Г., Луганська К. Українські народні колискові пісні та забавлянки. *Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки*. Київ: Наукова думка, 1984. С. 11–44.

6. Кіліченко Л., Лещенко П., Проценко І. Народнопоетична творчість для дітей. *Українська дитяча література*. Київ: Вища школа, 1979. С. 29–51.

7. Осьмак Н. Українська усна народна творчість: навч. посібник / Н. Осьмак, Т. Бикова та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 151 с.

ПЕРЕЛІК ФОЛЬКЛОРНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАПАМ'ЯТЬ

1. Пісня-гімн «Ще не вмерла Україна».
2. Колядка чи щедрівка.
3. Веснянка (гаївка).
4. Народна балада.
5. Пісня про кохання чи родинне життя.
6. Пісня літературного походження.
7. Історична пісня.
8. П'ять прислів'їв.

ПАМ'ЯТКА ЗБИРАЧА ФОЛЬКЛОРУ

Фольклорна практика дає можливість поглибити знання майбутніх словесників про особливості побутування народнопоетичних творів, значення усної народної творчості у житті народу. Під час практики студенти записують уснопоетичні твори з допомогою аудіо- та відеотехніки і так здобувають навички фольклористичної діяльності. Записані матеріали вони систематизують і впорядковують, поглиблюючи свої знання про фольклорні жанри, середовище побутування.

У процесі збирання народнопоетичних скарбів необхідно дотримуватися таких правил:

- 1) плануючи зустріч із носієм фольклору, варто заздалегідь обміркувати, як розпочати з ним розмову, як заохотити до співпраці;
- 2) під час виконання не можна перебивати виконавця;
- 3) необхідно записувати архаїзми, русизми, діалектизми, автентичність виконання;
- 4) якщо якесь слово здається незрозумілим, варто звернутися до виконавця з проханням пояснити його значення;
- 5) до творів необхідно подати коментарі, які прояснюють обставини запису, міміку, жести виконавця.

Паспорт фольклорного твору містить такі компоненти:

- 1) текст записаного твору;
- 2) прізвище, ім'я та по батькові носія фольклору;
- 3) його національність;
- 4) рік і місце народження;
- 5) відомості про освіту і професію;
- 6) назву села, району, області, де було здійснено запис;
- 7) дату запису, зауваження та коментарі виконавця.

Без цих відомостей фольклорні записи не мають наукового значення.

ТЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ

1. Весняний цикл календарно-обрядової творчості рідного краю.
2. Календарно-обрядова творчість літнього циклу в моєму селі.
3. Осінній цикл календарно-обрядової творчості в моєму регіоні.
4. Зимовий цикл календарно-обрядової творчості рідного краю.
5. Весільна обрядовість мого села.
6. Подільське весілля: традиції, обряди.
7. Неказкова проза мого села.
8. Казкарі мого регіону.
9. Родинні обряди мого села.
10. Пісенні скарби мого регіону.
11. Баладні традиції в моєму селі.
12. Легенди мого краю.
13. Дитячий фольклор мого села.
14. Студентський фольклор.
15. Народні пісні про Саву Чалого.
16. Героїчний епос мого села.
17. Фольклористична діяльність Гната Танцюри.
18. Пісні Явдохи Зуїхи.
19. Фольклорно-етнографічна діяльність Опанаса Марковича.
20. Фольклорно-етнографічна діяльність Олени Пчілки.
21. Фольклорно-етнографічна діяльність Степана Руданського.
22. Фольклорно-етнографічна діяльність Михайла Стельмаха.
23. Фольклористична діяльність Анатолія Свидницького.
24. Українські народні пісні в записах Михайла Стельмаха.
25. Демонологічні легенди в інтерпретації Олекси Стороженка.
26. Жанр веснянки у творчості Івана Франка.

Зразок завдання для модульної контрольної роботи

1. З'ясуйте символіку купальських пісень.
2. Визначте зв'язок народної казки з міфом.
3. На конкретних прикладах продемонструйте відмінність переказу від легенди.
4. Здійсніть аналіз однієї русальної пісні.

Зразок екзаменаційного білета

1. Тематичні цикли міфів.
2. Здійсніть аналіз думи «Хмельницький і Барабаш».
3. Виконайте тестові завдання.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Фольклор як автономна система. Характерні ознаки.
2. Поняття про міф, міфологію, міфологічне мислення.
3. Тематичні цикли міфів.
4. Фольклористика як наука.
5. Весняний цикл календарної обрядовості.
6. Веснянка як жанр, її зв'язок із міфологічними віруваннями давніх слов'ян.
7. Зимовий цикл календарної обрядовості.
8. Жанрові особливості українських щедрівок.
9. Літній цикл календарної обрядовості.
10. Осінній цикл календарної обрядовості.
11. Жанрові особливості українських народних казок.
12. Особливості чарівних казок.
13. Казки про тварин: особливості художньо-образної структури.
14. Билини та думи: спільні й відмінні ознаки.
15. Тематичні групи українських народних дум.
16. Жанрово-стильові особливості суспільно-побутових дум.
17. Тематичні групи народних переказів.
18. Історичні пісні доби козаччини.
19. Історичні пісні періоду Коліївщини та Гайдамаччини.
20. Тематичні групи суспільно-побутової лірики.
21. Поетика колискових пісень.
22. Родинно-побутові пісні: тематичні групи.
23. Жанрова своєрідність українських народних балад.
24. Відгомін соціального та історичного життя українців у народних баладах.
25. Жанрово-стильові особливості частівок та коломийок.
26. Жанрові особливості прислів'їв та приказок. Їх походження, тематика, художні особливості.
27. Анекдоти: історія жанру, основні тематичні групи, поетика.
28. Класифікація жанрів усної народної творчості для дітей.
29. Художня природа і жанрові різновиди паремій, їх виникнення та розвиток.
30. Тематика і структура загадок, їх пізнавальна, дидактична, логічна та естетична функції.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. У якій із названих дум центральним персонажем є історична постать?

- а) «Козак Голота»;
- б) «Пісня про Байду»;
- в) «Самійло Кішка»;
- г) «Втеча трьох братів з города Озова».

2. Зв'язок із народним хліборобським календарем має:

- а) календарно-обрядова поезія;
- б) балади;
- в) неказкова проза;
- г) язичницький молитвослов.

3. У якій із названих дум головною є тема невільництва?

- а) «Маруся Богуславка»;
- б) «Смерть козака бандуриста»;
- в) «Самійло Кішка»;
- г) «Хмельницький і Барабаш».

4. Визначте паремії:

- а) народний епос;
- б) казкова проза;
- в) приказки та прислів'я;
- г) канти та романси.

5. Танцювальні пісні, коломийки, частівки належать до:

- а) народної драми;
- б) епосу;
- в) народної лірики;
- г) українського вертепу.

6. До родинної обрядовості належать:

- а) сирітські пісні;
- б) весільні пісні, голосіння;
- в) вертепна драма, різдвяна Маланка;
- г) наймитські та заробітчанські пісні.

7. До жанрів зимового календарно-обрядового циклу належать:

- а) сирітські пісні;
- б) колядки, щедрівки, коляди;
- в) народні перекази, балади;
- г) веснянки, гаївки, волочебні пісні.

8. Визначте жанр твору:

*Вставай з постелі, застеляй столи,
Бо буде в тебе троє гостоньків.
Перший гостонько – ясне сонечко.
Другий гостонько, світлий місяцю.
Третій гостонько – дрібен дощичку.*

- а) колядка;
- б) веснянка;
- в) коляда;
- г) риндзівка.

9. Сімсот козаків, які «тридцять літ у неволі пробувають, / Божого світу, сонця праведного у вічі собі не видають», згадані у творі:

- а) «Хмельницький і Барабаш»;
- б) «Віють вітри»;
- в) «Ой Морозе, Морозенку»;
- г) «Дума про Марусю Богуславку».

10. Яка ознака не характерна для думи?

- а) специфічна будова («заплачка», основна частина, «славословіє»);
- б) дієслівні рими або відсутність рим;
- в) прийом метаморфози;
- г) виконання речитативом.

11. Словами «Чи не той то хміль...» починається:

- а) суспільно-побутова пісня;
- б) родинно-побутова пісня;
- в) історична пісня;
- г) календарно-обрядова пісня.

12. Календарно-обрядовими називають пісні, які:

- а) є обов'язковим елементом ритуального дійства;
- б) виконують під час обрядів згідно з календарем;
- в) виконують жінці під час жнив;
- г) передають з покоління в покоління історію народу.

13. До пісень весняного циклу належать:

- а) жнивварські;
- б) гаївки;
- в) купальські;
- г) щедрівки.

14. Що молодь шукає на Івана Купала?

- а) вінки;
- б) цвіт папороті;
- в) сорочки;
- г) рушники.

15. Обрядові пісні, що виконують під час збирання урожаю, називають:

- а) веснянками;
- б) гаївками;
- в) русальними;
- г) жнивварськими.

16. Скільки відомо циклів календарно-обрядових пісень?

- а) 3 цикли;
- б) 2 цикли;
- в) 4 цикли;
- г) не відомо.

17. У календарно-обрядовій пісні є рядки:

- а) «Чи не той то хміль, / Що коло тичин в'ється...»;
- б) «Віють вітри, віють буйні, / Аж дерева гнуться...»;
- в) «Де матінка плаче, / Там Дунай розлився...»;
- г) «Ой на Івана, та й на Купала / Там дівчинонька квіти збирала...».

18. До літнього циклу належать пісні:

- а) жнивварські;
- б) гаївки;
- в) риндзівки;
- Г) козацькі.

19. Вкажіть, до якої групи належить українська народна пісня «Проведу я русалочку до бору»:

- а) до родинно-побутової лірики;
- б) до героїчного епосу;
- в) до суспільно-побутової лірики;
- г) календарно-обрядової лірики.

20. Рядки «Ми цю пісеньку співаєм / І весноньку викликаєм. / Ой весна, ой красна, / Ти прийшла до нас, весна» узяті з:

- а) колядки;
- б) веснянки;
- в) щедрівки;
- г) русальної пісні.

21. Рядки «Зовуть мене розбійником, / Кажуть – розбиваю. / Ще ж нікого я не вбив, / Бо й сам душу маю» взяті з:

- а) історичної пісні;
- б) балади;
- в) суспільно-побутової лірики;
- г) календарно-обрядової лірики.

22. Назвіть, у якому творі зображено узагальнений образ жінки-полонянки, яка, ставши дружиною турецького султана, прагне врятувати невільників:

- а) «Чи не той то хміль, / Що коло тичин в'ється...»;
- б) «Дума про Марусю Богуславку»;
- в) «Пісня про Байду»;
- г) «Дума про Самійла Кішку».

23. Рядки «Нема гірше так нікому, / Як бурлаці молодому. / Гей, гей! Як бурлаці молодому! / Заросився, забродився, / Де ти, бурлак, волочився?» узяті з:

- а) думи;
- б) балади;
- в) історичної пісні;
- г) суспільно-побутової пісні.

24. Рядки «То буду я до темниці приходжати, / Темницю відмикати, / Вас всіх, бідних невольників, / на волю випускати» узяті з:

- а) думи;
- б) балади;
- в) історичної пісні;
- г) календарно-обрядової пісні.

25. До зимового календарно-обрядового циклу належать:

- а) щедрівки, весільні пісні;
- б) колядки, щедрівки, коляди;
- в) сирітські пісні, народні перекази, балади;
- г) веснянки, гаївки, волочібні пісні.

26. Назвіть відомого виконавця народних дум:

- а) П. Куліш;
- б) М. Драгоманов;
- в) О. Вересай;
- г) Є. Гребінка.

27. Рядки «Добрий вечір тобі, пане господарю, радуйся! / Ой радуйся, земле, Син Божий народився!» узяті з:

- а) щедрівки;
- б) колядки;
- в) балади;
- г) думи.

28. Визначте, які символи характерні для козацьких пісень:

- а) калина, барвінок, вінок;
- б) чорна сорочка, віл;
- в) кіт, сон, дрімота;
- г) червона китайка, ворон, кіннь.

29. Визначте, які жанри виконуються речитативом:

- а) думи, анекдоти;
- б) балади, голосіння;
- в) історичної пісні, думи;
- г) думи, голосіння.

30. Визначте, якими творами представлена родинно-побутова лірика:

- а) колискові, жартівливі, пісні про кохання;
- б) думи, балади, колискові;
- в) думи, шумки, балади;
- г) жорстокі романси, билини.

31. Рядки «Летять три зозуленьки, / І всі три рябенькі: / Одна прилетіла, / В головоньках сіла; / Друга прилетіла. / Край серденька сіла; / Третя прилетіла / Та в ніженьках сіла» узяті з:

- а) думи;
- б) історичної пісні;
- в) балади;
- г) календарно-обрядової пісні.

32. Визначте, до яких пісень за тематикою та поетикою близькі чумацькі пісні:

- а) до козацьких;
- б) до кріпацьких;
- в) до бурлацьких;
- г) до солдатських.

33. Визначте рядок, у якому перераховані лише історичні пісні:

а) «Чи не той то хміль», «Віють вітри, віють буйні...», «Ой, у лузі червона калина похилилася»;

б) «Нова радість стала», «Маруся Богуславка», «Зажурилась Україна, бо нічим прожити...»;

в) «За Сибіром сонце сходить», «Максим козак Залізник», «Ой Морозе, Морозенку»;

г) «Чи не той то хміль», «Молитва», «Гей, видно село».

34. Визначте, у якій казці протиставляється кмітливість, винахідливість простих людей і пихатість, духовна убогість користолюбців:

а) «Названий батько»;

б) «Мудра дівчина»;

в) «Про правду і кривду»;

г) «Як заєць ошукав ведмедя».

35. Встановіть, у яких піснях звучать мотиви любові матері до дитини, побажання, щоб вона була здоровою, щасливою, доброю:

а) у веснянках;

б) у русальних піснях;

в) у жнивварських піснях;

г) у колискових піснях.

36. З'ясуйте, ознаками якого фольклорного жанру є надприродні явища, чудодійні предмети, перевтілення:

а) народного переказу;

б) народної легенди;

в) народної пісні;

г) побутової казки.

37. Назвіть думу, в якій ідеться про те, що «татарин сидить бородастий, по горниці походжає, до татарки словами промовляє»:

а) «Дума про Марусю Богуславку»;

б) «Дума про козака Голоту»;

в) «Дума про Самійла Кішку»;

г) «Дума про Івана Богуна».

38. Визначте, які мотиви найчастіше звучать в історичних піснях:

а) прославлення героїв, оборонців рідної землі;

б) побажання добра господарям дому;

в) заклик до весни швидше приходити;

г) радість від гарного врожаю.

39. Визначте специфічні ознаки фольклору:

а) усність, індивідуальність, стереотипність;

б) імпровізаційність, колективність, новаторство;

- в) анонімність, усність, колективність;
- г) наявність повторів у тексті, стереотипність.

40. Визначте, які пісні належать до суспільно-побутових:

- а) стрілецькі, чумацькі, колядки;
- б) щедрівки, бурлацькі, козацькі;
- в) веснянки, наймитські, чумацькі;
- г) стрілецькі, чумацькі, козацькі.

41. Визначте, які жанри відзначаються імпровізаційним характером

виконання:

- а) думи, анекдоти;
- б) балади, голосіння;
- в) історичні пісні, думи;
- г) думи, веснянки.

42. Визначте, з якими календарно-обрядовими піснями пов'язані пісні

про кохання:

- а) обжинковими;
- б) русальними;
- в) колядками;
- г) весільними.

43. І. Нечуй-Левицький у праці «Світогляд українського народу» здійс-
нив системний огляд:

- а) українських дум;
- б) української казкової традиції;
- в) української міфології;
- г) українських легенд.

44. Визначте, які елементи давніх народних вірувань виявилися в об-
ряді «Водіння кози»:

- а) тотемізму;
- б) язичництва;
- в) фетишизму;
- г) анімізму.

45. Вкажіть, яка з перерахованих ознак НЕ властива легенді:

- а) наявність незвичайних подій;
- б) точна вказівка на час і місце подій;
- в) перебільшення;
- г) прийом метаморфози.

45. Назвіть обряди, які передують весіллю:

- а) оглядини, викуп молодої;
- б) понеділкування, заручини;
- в) сватання, заручини, дівич-вечір;
- г) «комора», поклони, розподіл короваю.

46. Визначте, від якого слова походить слово «вертеп»:

- а) святий;
- б) печера;
- в) театр;
- г) драма.

47. Визначте, хто зображений у билинах:

- а) історичні особи та князі;
- б) історичні особи та казково-міфологічні істоти;
- в) історичні особи та потойбічні істоти;
- г) князі та челядь.

48. Додайте характеристику билин:

- а) це героїчний епос;
- б) це «епос нещасливих доль»;
- в) це богатирський епос;
- г) це козацький епос.

49. Який жанр відповідає цьому визначенню: «усне оповідання про дивовижні явища, зустріч із надприродними істотами, які хронологічно не виходять за межі того, що міг бачити чи чути оповідач від безпосереднього учасника подій»:

- а) бувальщина;
- б) народне оповідання;
- в) легенда;
- г) переказ.

50. Визначте жанр цього твору «Вийшла звідкись гарна дівка, / На ній стрічка-семицвітка; / А де з річки воду брала, / Там коромисло зламала»:

- а) анекдот;
- б) приказка;
- в) коломийка;
- г) загадка.

Відповіді на тести:

1 в	2 а	3 а	4 в	5 в	6 б	7 б	8 а	9 г	10 в
11 в	12 б	13 б	14 г	15 в	16 г	17 а	18 г	19 б	20 а
21 б	22 г	23 а	24 б	25 в	26 б	27 г	28 г	29 а	30 в
31 а	32 в	33 б	34 г	35 б	36 а	37 а	38 в	39 г	40 а
41 а	42 в	43 а	44 б	45 в	46 б	47 б	48 в	49 а	50 г

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

Дисципліна екзаменаційна

Оцінка здобувача розраховується зі 100 балів, з них **60 балів** становить **поточний контроль** у семестрі. Здобувач отримує 60 балів упродовж семестру за:

- роботу на практичних заняттях (36 балів);
- самостійну роботу (12 балів);
- модульну роботу (12 балів).

1. Робота на практичних заняттях:

– активна робота (здобувач вільно володіє фольклорним текстом, вивченим матеріалом, застосовує його на практиці у стандартних ситуаціях (виконання завдань, практичних робіт), наводить аргументи на підставі своїх думок; здобувач самостійно оцінює різні явища, факти, виявляючи особисту позицію щодо них, знаходить джерела інформації та використовує одержані знання й уміння під час виконання практичних завдань) – 4 бали;

– активна робота (здобувач може застосовувати знання у стандартних ситуаціях, з допомогою викладача аналізує одержані результати під час розв'язування задачі; уміє пояснити явища, здійснювати аналіз, узагальнювати знання, систематизувати їх, робити висновки) – 3 бали;

– робота середнього рівня активності (здобувач витлумачує факти, без пояснень наводить приклади, що ґрунтуються на власних спостереженнях, матеріалах підручника, розповідях викладача, виявляє знання і розуміння основних положень) – 2 бали;

– ситуативна робота (здобувач описує явища, без пояснень наводить приклади, що ґрунтуються на власних спостереженнях, матеріалах підручника, розповідях викладача, виявляє знання і розуміння основних положень) – 1–2 бали.

2. Критерії нарахування балів:

2.1. Робота на практичних заняттях:

2.2. Модульна контрольна робота:

- від 0 до 50 % виконаної роботи – 6 балів;
- від 51 % до 75 % виконаної роботи – 8 балів;
- від 76 % до 89 % виконаної роботи – 10 балів;
- від 90 % до 100 % виконаної роботи – 12 балів.

3. Умовою атестації є отримання не менше 50 % можливих балів та виконання всіх практичних занять (на час атестації).

4. Підсумковий контроль – 0–40 балів:

– підготовка наукової доповіді з проблематики дисципліни (10 балів);

– виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, альтернативного іспиту (від **0** балів до **40** балів), або іспит за дисципліною, який оцінюється також від **0** до **40** балів.

5. Індивідуальне завдання, альтернативне іспиту, оцінюється за рівнями:

Навчально-дослідне завдання – 0–40 балів:

– завдання, що оцінюється в межах **0–40 балів**: виконати авторське дослідження на одну із запропонованих тем, опублікувати його як тези доповіді, виступити з доповіддю за результатами фольклористичного дослідження перед студентською аудиторією;

– завдання, що оцінюється в межах **0–30 балів**: виконати авторське дослідження на одну із запропонованих тем, виступити з доповіддю за результатами дослідження перед студентською аудиторією;

– завдання, що оцінюється в межах **0–28 балів**: виконати реферат на одну із запропонованих тем, виступити з ним перед студентською аудиторією;

– завдання, що оцінюється в межах **0–25 балів**: виконати реферат на одну із запропонованих тем, надіслати його на корпоративну пошту викладачу.

Реферативне повідомлення – 0–30 балів:

20–30 балів: здобувач вчасно надіслав реферат; робота має належні обсяг (не менше 10 сторінок) і структуру; зміст реферату повною мірою відображає визначену проблему; реферат виконано естетично, нормативною мовою;

15–19 балів: здобувач вчасно надіслав реферат; робота має належні обсяг (не менше 10 сторінок) і структуру; зміст реферату неповно відображає визначену проблему; реферат виконано естетично, нормативною мовою;

10–14 балів: здобувач вчасно надіслав реферат; робота має належні обсяг (не менше 10 сторінок) і структуру; зміст реферату неповно відображає визначену проблему; реферат виконано неестетично, з наявністю мовних помилок;

5–9 балів: здобувач невчасно надіслав реферат; робота не має належного обсягу (менше 10 сторінок) або не структурована належно; зміст реферату неповно відображає визначену проблему; реферат виконано неестетично, з наявністю незначної кількості мовних помилок;

1–4 бали: здобувач невчасно надіслав реферат; робота не має належного обсягу (менше 10 сторінок) або не структурована належно; зміст реферату достатньо характеризує визначену проблему; роботу виконано неестетично, з наявністю значної кількості мовних помилок.

6. Кейс завдань для самостійної роботи:

- Родинно-побутові пісні мого села.
- Легенди мого краю.
- Неказкова проза мого села: жанрова специфіка.
- Історія заснування мого селища в легендах і переказах.
- Родинні традиції мого села та їх відображення в родинно-побутових піснях.
- Календарно-обрядова творчість мого села.

Презентація до змістового модуля 0–6 балів:

6 балів: здобувач вчасно надіслав презентацію; робота має належний обсяг (не менше 10 слайдів); зміст презентації повною мірою відображає визначену проблему; презентація містить адекватний переклад змісту англійською мовою; презентацію виконано естетично, нормативною мовою;

5 балів: здобувач вчасно надіслав презентацію; робота має належний обсяг (не менше 10 слайдів); зміст презентації повною мірою відображає визначену проблему; в англійськомовному перекладі змісту презентації наявні помилки; презентацію виконано естетично, нормативною мовою;

4 бали: здобувач вчасно надіслав презентацію; робота має належний обсяг (не менше 10 слайдів); зміст презентації неповно відображає визначену проблему; презентація містить адекватний переклад змісту англійською мовою; презентацію виконано естетично, нормативною мовою;

3 бали: здобувач вчасно надіслав презентацію; робота має належний обсяг (не менше 10 слайдів); зміст презентації неповно відображає визначену проблему; в англійськомовному перекладі змісту презентації наявні помилки; презентацію виконано неестетично, з наявністю мовних помилок;

2 бали: здобувач невчасно надіслав презентацію; робота не має належного обсягу (менше 10 слайдів); зміст презентації неповно відображає визначену проблему; в англійськомовному перекладі змісту презентації наявні помилки; презентацію виконано неестетично, з наявністю незначної кількості мовних помилок;

1 бал: здобувач невчасно надіслав презентацію; робота не має належного обсягу (менше 10 слайдів); зміст презентації дотично характеризує визначену проблему; в англійськомовному перекладі змісту презентації наявні помилки; презентацію виконано неестетично, з наявністю значної кількості мовних помилок.

7. Умовою допуску до екзамену є зарахування всіх практичних занять.

8. Здобувач вищої освіти, який набрав упродовж семестру суму балів, більшу за 60, має можливість:

- не складати іспит й отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку;
- складати іспит з метою підвищення свого рейтингу з певної навчальної дисципліни.

Здобувач вищої освіти, який набрав упродовж семестру менше за 60 балів, зобов'язаний складати іспит.

9. На екзамені здобувачі готуються та відповідають за екзаменаційним білетом, структура якого передбачає одне теоретичне питання, одне практичне завдання, третє питання – тестові завдання. Теоретичне питання та практичне завдання оцінюються відповідно по 15 балів за такими критеріями:

- **«відмінно»** – повна відповідь, не менше 90 % потрібної інформації (повне, безпомилкове розв'язування завдання) – 15–14 балів;

– **«добре»** – достатньо повна відповідь, не менше 75 % потрібної інформації або незначні неточності (повне розв’язування завдання з незначними помилками) – 13–10 балів;

– **«задовільно»** – неповна відповідь, не менше 50 % потрібної інформації та деякі помилки (завдання виконане з певними недоліками) – 9–5 балів;

– **«незадовільно»** – відповідь містить менше 50 % потрібної інформації, грубі помилки, студент не орієнтується в загальних термінах – 4–1 бал.

– не відповідає умовам до **«задовільно»** – 0 балів.

Тестові завдання оцінюються в 10 балів разом (із розрахунку: 5 тестових завдань, кожне з яких по 2 бали).

10. Сума поточних балів та балів за екзамен переводиться до екзаменаційної оцінки згідно з таблицею:

Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за бальною шкалою, що використовується в університеті	Оцінка за національною шкалою
Система нарахування балів: бали за практичні заняття + бали за модульні роботи + бали за індивідуальне науково-дослідне завдання / екзамен		
A	90–100	Відмінно
B	82–89	Добре
C	75–81	Добре
D	67–74	Задовільно
E	60–66	Задовільно
FX	0–59	Незадовільно
Є незараховані практичні роботи / самостійна робота / творча робота, або поточний контроль у семестрі оцінений менше 20 балів		Не допущено

ГЛОСАРІЙ

Анекдот (фр. *anecdote*, від грец. *ανεχδοτος* – «неопублікований, невиданий», не призначений для публікування) – коротке жартівливе (здебільшого вигадане) оповідання про яку-небудь смішну подію чи кумедний випадок. У сучасній фольклористиці це твори сатиричного та політичного спрямування, а також короткі жартівливі твори побутового характеру.

Це було в 1920-ті роки. Стоїть дядько, читає декрет про податок:

– От тиснуть! От тиснуть!

А голова сільради – охоронець радянських порядків – почув та питає:

– Кого тиснуть? Хто тисне?

– Та чоботи...

– Так ти ж босий!

– Отого й босий, що тиснуть!

Анімізм (від лат. *anima* – «душа», *animus* – «дух») – віра в те, що предмети, природні явища, тварини або люди наділені душею.

Анімалізм (від лат. *anima* – «жива істота») – надання тваринам та рослинам властивостей людського характеру.

А коза сидить на печі та й каже:

Я коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена.

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету,

Тут тобі й смерть!

(народна казка «Коза-дереза»)

Антитеза – стилістична фігура, суть якої полягає в різкому протиставленні контрастних предметів, понять, явищ та їх властивостей. Антитеза часто лежить в основі замовлянь, загадок, пісень, прислів'їв.

Апокрифічні легенди (грец. *ἀπόκρυφος* – «прихований, таємничий», *κρυφός* (*κρυπτός*) – «схований») – це легенди, що не були схвалені релігійним канонам як недостовірні або єретичні.

Балада (фр. *ballade*, від прованс. *ballar* – «танцювати») – ліро-епічний твір із драматично напруженим сюжетом про події особистого, родинного чи суспільного життя звичайних людей, що закінчуються трагічно. У баладах можливі метаморфози: дівчина, наприклад, перетворюється в тополь, пташку, квітку.

*Ой чие ж то жито, чий ж то покоси,
Чия то дівчина розпустила коси?
Коси розпустила, гулять не ходила,
Молодого хлопця навек полюбила.
Проводжала мати сина у солдати,
Молоду невістку в поле жито жати.
Жала вона, жала, жала – не дождала
І до сходу сонця тополею стала...*

(балада «Ой чие ж то жито, чий ж то покоси...»)

Билини (від старод. слова *быль* – «те, що справді було») – українські та російські епічні народні пісні героїчного, соціально-побутового чи казкового характеру, складені безіменними співцями про події переважно XI–XVI ст. Вони виникли у княжий період Київської Русі на основі конкретних історичних подій, а головними персонажами в них були історичні особи: Ілля Муромець, Альоша Попович, Добриня Микитич, Гліб Володієвич, Соловій Будимирович (Гудимирович) та інші. Билини виконували речитативом, супроводжуючи виконання грою на гусях. Збереглися переважно в північних регіонах Росії.

Бувальщина – усне оповідання про дивовижні явища, зустріч із надприродними істотами, які хронологічно не виходять за межі того, що міг бачити чи чути оповідач від безпосереднього учасника подій. Від народних оповідань вони відрізняються фантастичним компонентом. Назвою «бувальщина» акцентовано достовірність того, про що йдеться.

«Як був мій дід маленький, а батька ще на світі не було, так ми з дідом чумакували. У нас було дві пари волів чужих, а третя не наша; три рижих, а один четвертий. Так ми з дідом ловим по лісу ведмедів. Дід було вія застриже, а я з-за куца як тюкну на ведмедя, так він з переляку роззявить рота та так на вію і настрикнеться, то я ззаду кілочком і закладу, то ми тоді з дідом як заходимось, то так, мовляв, шкуру й знімем. Так ми тоді як почали з дідом багатіти, то почали орать по печі, і по пічурках, і по запічках, і під припічком, та як виорали дванадцять десятин по печі та по пічурках, та як уродив у нас хліб! Так ми на комині покладали дванадцять стогів. Та як унадились миші; а в нас був кіт здоровий, та як погнався за мишами – миші під стіг, а кіт на стіг, та так і повалив їх у помийницю. Так ми з дідом вистругали три токи: на одному молотили мак, на другому так, а на третьому запалили той стовп, що ціпи вішали. А в нас було коров багато! Так за погребом коров доїли, кобилою масло колотили, а молока було так багато, що в море возили».

Варіант – різновид тексту фольклорного твору, що виник у процесі усного побутування та зберігає основний зміст.

Веснянка (гаївка, гагілка, ягілка, ягівка, риндзівка, рогулька, городалька) – різновид календарно-обрядових пісень, які виконували дівчата, закликаючи весну.

*Ой минула вже зима,
Снігу, льоду вже нема.
Ой нема, ой нема,
Снігу, льоду вже нема. (2)*

*Прилетіли журавлі,
І великі, і малі.
Журавлі, журавлі,
І великі, і малі. (2)*

*Ми цю пісеньку співаєм
І весноньку викликаєм.
Ой весна, ой красна,
Ти прийшла до нас, весна. (2)*

Вертеп (від старосл. «печера») – народний ляльковий театр, поширений в Україні з XVII ст. Дія у вертепі відбувалася в переносній скриньці, що мала форму двоповерхового будиночка із прорізами в підлозі, через які вертепник керував дерев'яними ляльками. На верхньому поверсі розігрувалися події Різдва Христового, на нижньому – побутові інтермедії. Виконавцями та авторами вертепних драм були школярі й мандрівні дяки, пізніше – мандрівні артисти.

Весілля – народна драма, яка супроводжує створення нової родини.

Весільні пісні – це родинно-обрядові пісні, які виконують під час весілля.

Гаївка – назва старовинних слов'янських обрядових пісень, пов'язаних із початком весни і наближенням весняних польових робіт.

*Мої милі панночки, заспівайте гаївочки,
Мої милі панночки, заспівайте гаївочки.*

*Най сі мати утішає, Ісус з гробу воскресає,
Най сі мати утішає, Ісус з гробу воскресає.*

*Най воскресне тая слава, що 500 літ в степу спала,
Най воскресне тая слава, що 500 літ в степу спала.*

*Най воскресне, най прибуде поміж українські люди,
Най воскресне, най прибуде поміж українські люди.*

*Ви, стрільчики, пісню чуйте, в темнім гробі не сумуйте,
Ви, стрільчики, пісню чуйте, в темнім гробі не сумуйте.*

*Ми могили ваші знаєм, квіточками уквітчаєм,
Ми могили ваші знаєм, квіточками уквітчаєм.*

*Квіточками, ще й вінцями, ще й рідними прапорами,
Квіточками, ще й вінцями, ще й рідними прапорами.*

Гіпербола (грец. *hyperbole*) – художнє перебільшення розмірів, рис, ознак предмета чи явища для увиразнення думки. Наприклад:

«Почав Котигорошко зростати не по днях, а по годинах».

(з народної казки)

«Я, молода, як заплачу, – / Аж гори здригнуться».

(з народної пісні)

Голосіння – це фольклорний жанр, що має синкретичний характер і супроводжує похоронний обряд. Голосіння виконують жінки чи професійні плакальниці під час похорону померлого. У них звучать звертання до покійника, чия душа, за віруваннями наших предків, присутня під час похоронного ритуалу. Голосіння виконують речитативом у формі наспівного примовляння.

Демонологія – сукупність міфічних народних уявлень про злих духів, що виникли на основі первісної віри в надприродні сили.

Дитячий фольклор – сукупність народних творів, що функціонують у дитячому середовищі або виконуються спеціально для дітей.

Дівич-вечір – передвесільна обрядова вечірка нареченої, яка прощалася з дівуванням.

Драма народна – це сукупність різних за формою і способом виконання уснопоетичних творів, які були складені для театралізованої гри. Характерні ознаки народної драми: синкретичність (поєднання слова, співу, танцю), імпровізаційність, комізм. Виконання казок, хороводних пісень, календарно-обрядових творів, весільних обрядів мало драматизований формат, вертеп, народні сценки ставились самодіяльними акторами або з допомогою ляльок.

Думи – це народні епіко-ліричні пісенні твори героїчного, рідше соціально-побутового змісту, які виконували кобзарі під супровід кобзи чи ліри. Термін «дума» ввів у науковий обіг М. Максимович. Думи виконуються речитативом і складаються із заспіву, власне думи та славословія.

Жнивні пісні – це пісні, які супроводжували працю на полі в період жнив. Залежно від певного етапу жнив з-поміж них виділяються зажинкові, що співалися до початку роботи, жнивні, які виконувалися під час збирання врожаю, та обжинкові, що супроводжували завершення праці на ниві.

Котився віночок по полю

Котився віночок по полю,

Просився хазяїна в стодолу:

– Пускай, хазяїн, в стодолу,

Вже я набувся на полю,

*Вже я на полю набувся,
Буйного вітру начувся,
Ранньої роси напився.
Я недовго полежу,
Зараз в поле побіжу.*

Жовнірські пісні – соціально-побутові народні пісні про примусово рекрутованих українців до російського, австрійського чи польського військ.

Загадка – це короткий афористичний фольклорний твір, побудований на інакомовності, метафорі, алегорії, описі предметів, явищ, живих істот у хитромудрій запитальній чи стверджувально-констатуючій формі (де це питання відчувається) і потребує відгадки, відповіді, розшифрування зумисне закодованої символічної інформації з метою:

- активізації пізнавальної діяльності;
- формування навичок логічного, абстрактного мислення;
- розвитку кмітливості, спостережливості;
- естетичної насолоди;
- розваги, гри і опосередкованого виховання чи випробування розумових здібностей людини за певних обставин. Наприклад:

Баран у коморі, а роги надворі (буряк).

Заклички – жанр дитячого фольклору, що містить звертання до явищ природи, рослин і тварин із проханням сприяти, допомогти: «Іди, іди, дощику!». Заклички пов'язані з вірою давньої людини в магічну силу слова.

Замовляння (заговори, заклинання, закликання) – словесні формули, які нібито мають чудодійну силу. Це давній фольклорний жанр, із допомогою якого людина намагалася вирішити свої проблеми: господарчі, лікувальні, любовні.

На міцну сім'ю

*Сонце зігріває Землю,
Зігріває щастя на Землі.
Щастя приходить
В родини рідновірів,
Дажбог береже
Наші сім'ї.
Разом навіки,
Як Сонце й Земля.
Разом до смерті
Живуть рідновіри
Сім'ї (чиєї).*

Заробітчанські пісні – цикл суспільно-побутових пісень, тематикою яких є життя та доля сезонних робітників.

*Бувайте здорові, тутешнії люде
Бувайте здорові, тутешнії люде,
Споминайте мене, як мене не буде.
Споминайте мене добрими словами,
Де той хлопець ходить з чорними бровами.
Чи його убито, чи в полі зарито,
Що його не видно ні в будень, ні в свято?
Його не убито, в полі не зарито, –
Він робить по наймах і в будень, і в свято.*

Заручини – заключний етап сватання, урочисте обрядове закріплення згоди на шлюб.

Заспів (заплачка) – традиційний початок народної думи, в якому зазначено час, місце, обставини дії.

Зачин – традиційний початок фольклорних творів: «Жили-були...»; «В тридев'ятому царстві, в тридесятому государстві...».

Історичні пісні – народні ліро-епічні твори про важливі історичні події та видатних історичних осіб. В історичних піснях оспівується героїчна боротьба народу проти татарських, турецьких та польських поневолювачів, а також проти внутрішніх гнобителів.

Історія фольклору – це галузь фольклористики, яка вивчає виникнення, розвиток, побутування, функціонування та трансформацію фольклорних жанрів та жанрової системи у різні історичні періоди.

Казка – фольклорний розповідний твір про вигадані, часто фантастичні події, що завжди мали щасливий фінал. Усний характер побутування сприяв поширенню традиційних зачинів і кінцівок, трикратному повторенню дії.

Календарно-обрядова поезія – найдавніший цикл фольклорних пісень, зміст і виконання яких пов'язані з народним обрядовим календарем. Включає веснянки, русальні, петрівчані, купальські, жнивні пісні, колядки, щедрівки.

Колискові пісні – народні пісні, що виконують для того, щоб приспати дитину:

*Гойда, гойда-гой, ніченька іде,
Діточок малих спатоньки кладе.
Під вікном тремтить вишенька мала,
В хатку проситься, бо прийшла зима.*

(з пісні «Ніченька іде»)

Коломийка – дворядкова народна пісня із силабічним віршуванням, що складається з чотирнадцятискладових рядків із постійною цезурою після 8 складу. Вона побудована на семантичному паралелізмі:

Усі хмарки до купочки, одна не доходить.

Усі любки на гуляння, моя не приходить.

Колядки – давні за походженням обрядові величальні пісні, які виконували колядники під час різдвяних свят. У колядках прославляли народження Ісуса Христа.

Добрий вечір тобі, пане господарю, радуйся!

Ой радуйся, земле, Син Божий народився!

Застеляйте столи та все килимами, радуйся!

Ой радуйся, земле, Син Божий народився!

Купальські пісні – обрядові пісні, які співали біля ритуального вогнища на Івана Купала (24 червня).

Заплету віночок

Заплету віночок,

Заплету шовковий,

На щастя, на долю,

На чорні брови.

Ой пуцу віночок

На биструю воду,

На щастя, на долю,

На милого вроду.

Ой поплинь, віночку,

Прудко за водою,

На щастя, на долю

Милому зо мною.

Легенда – малосюжетна оповідь міфологічного, апокрифічного чи історико-героїчного змісту, яку треба сприймати як імовірну. Слово «легенда» походить від лат. *legenda* та означає те, що належить прочитати.

Лічилки – жанр дитячого фольклору, з допомогою якого визначають функції гравців.

Котилася торба

Котилася торба

З високого горба.

А в тій торбі

Хліб-паляниця,

З ким захочеш,

З тим поділися.

Меморат – усне оповідання, спогад людини про особисту долю чи людей, з якими її пов’язувало життя, про конкретні події, очевидцем яких вона була.

Метаморфоза (д.-грец. *μεταμόρφωσις* – «перетворення»; від *μετα* – «через» + *μορφή* – «форма») – перетворення чого-небудь. У казках шляхом чарів, магічної дії чи прокляття люди можуть перетворюватися у звірів, птахів, каміння, дерева. Наприклад, герой казки «Ох» перетворюється у півня, барана, голуба, хорта, сокола, коня.

Міф (від грец. *mythos* – «слово, переказ») – розповідь про богів, духів, героїв, надприродні сили, які брали участь у створенні світу. Міф розуміють як цілісну систему стародавньої культури, як вияв вищої мудрості, людського досвіду. Давній праслов’янський міф – це сукупність поглядів, на основі яких пояснювали природні та суспільні явища, здійснювали ритуали та обряди, тобто своєрідна система уявлень людини про Всесвіт.

Міфологія (від грец. *mythos* – «слово, переказ») – наука про міфи та міфічну свідомість різних народів.

Наймитські та бурлацькі пісні – соціально-побутові пісні, що виникли за часів кріпацтва, а особливого поширення набули у другій половині XIX ст. через зубожіння села і появу значного прошарку безземельних селян, які шукали заробітку в наймах, бурлацьких артілях, на різних промислах.

Народне оповідання – жанр неказкової прози, який має форму оповіді від першої особи та відзначається особливою емоційністю й докладністю викладу. Це розповіді про події сучасного чи відносно недавнього часу.

Небилиці – це твори народної словесності, у яких витворений своєрідний незвичайний, абсурдний світ зі свідомо викривленою реальністю. Будуються на алогізмах та каламбурі, іноді мають форму розмовного вірша.

*Як забили комара,
Напекли печені,
А приїхав пан Болянський,
Забрав у кишеню.
А сорока-білобока
На цю штуку ласа,
Біжить, кричить, вигукує:
– Дайте, пане, м’яса.*

(«Як забили комара»)

Паралелізм (грец. *parallelos* – «той, що рухається поряд») – стилістична фігура, в основі якої лежить паралельне зображення двох явищ із різних сфер життя. В основі паралелізму – зіставлення предметів, подій, явищ за принципом

подібності або контрасту, тому нерідко паралелізм називають прихованим порівнянням.

Ой, зійди, зійди ти, зиронько та й вечірняя,

Ой, вийди, вийди ти, дівчино моя вірняя.

(з народної пісні)

Паремія (від грец. *παροιμία* – «прислів'я, приказка») – це видове позначення малих фольклорних жанрів: прислів'їв і приказок, прикмет, прокльонів, побажань, тостів тощо.

Пареміографія (від грец. *παροιμία* – «прислів'я, приказка» та грец. *γράφειν* – «пишу») – розділ фольклористики, який займається збиранням та систематизацією паремій.

Пареміологія – розділ фольклористики, що вивчає паремії: прислів'я, приказки, прикмети тощо.

Паспорт фольклорного твору включає текст записаного твору; прізвище, ім'я та по батькові носія фольклору; його національність, рік і місце народження, відомості про освіту і професію; назву села, району, області, де було здійснено запис; дату запису, зауваження та коментарі виконавця.

Перезва – частина післявесільного обряду, за яким родичі молодої після першої шлюбної ночі йшли на частування до хати молодого.

Перекази – усні оповіді про історичні події, інформація про які передається шляхом переповідання почутого від учасників чи очевидців подій. Вони відзначаються географічною прикріпленістю до певних територій.

Петрівчані (петрівчанські) пісні – народні пісні, що виконувалися в Петрів піст, який розпочинався після русального тижня. Петрівчані пісні зберігали елементи давніх вірувань, своєю формою нерідко нагадували замовляння.

Петрівочка наступає

Петрівочка наступає –

Сива зозуленька вилітає,

Собі соловейка викликає:

– Ой вилинь, вилинь, соловесчку,

З вишневого саду та у темний луг,

А із луку – на калиночку.

Та будеш щебетати,

А я біля тебе жалібно кувати!

Ячмінь колос викидає –

Соловейко голос покидає,

А як петрівочка минається,

*Сива зозуленька ховається,
По борозенках скитається.*

Пісня – словесно-музичний твір, призначений для співу.

Повстанські пісні – це пісні про національно-визвольну боротьбу українського народу у ХХ ст., пронизані ідеєю самозречення та жертвності заради України. Це пісні літературного походження, які були засвоєні народом і сприйняті ним як народні.

Порівняння – троп, що пояснює ознаки одного предмета чи явища з допомогою іншого, подібного до нього. Порівняння може бути виражене сполучниками (мов, як, ніби, наче, немов):

«Ой під вишнею, / Під черешнею / Стояв старий з молодю, Як із ягодою».

(«Ой під вишнею, під черешнею»)

Приказка – короткий сталий образний вислів, що має одночленну будову. На відміну від прислів'я, приказка не має повчального змісту, містить лише натяк на результат:

Вивести на чисту воду; собаку з 'їв.

Прислів'я – стійкий афористичний вислів, що становить інтонаційно і граматично оформлене судження. Наприклад:

Мало хотіти, треба потіти.

Не доглянеш оком – заплатиш боком.

Псевдофольклор – кон'юнктурна імітація фольклору, що не має нічого спільного з мистецтвом.

Рекрутські та солдатські (жовнірські) пісні – народні пісні про тяжку солдатську долю. Ці пісні виникли в Україні, коли було ліквідоване козацьке військо і введено обов'язкову військову службу, що тривала 25 років. У піснях знайшли відображення страхіття війни, кровопролиття, каліцтво, смерть воїнів на полі бою. Ця група пісень пов'язана з козацькими основними мотивами: смерть на полі бою, похорон солдата після битви, тіло убитого лежить серед поля, над ним літає ворон тощо.

Ретардація – композиційний прийом затримки, гальмування дії, що застосовується з метою посилення емоційної напруги у творі. Уповільнення дії в казках досягається завдяки *триразовим повторам*: три зустрічі на шляху героя, три битви (з три-, шести- та дванадцятиголовам змієм) тощо.

Речитатив (італ. *recitativo*) – протяжне проказування, що наближається і до декламації, і до співу. Речитативом виконуються голосіння, думи, биліни.

Риндзівки, рогульки – великодні вітальні пісні, відомі тільки в окремих місцевостях Галичини, зокрема у Яворові та околицях. Риндзівки співали хлопці під вікнами дівчат на другий і третій день Великодніх свят. За змістом і ритмікою риндзівки – пісні колядкового типу, у яких різдвяний рефрен замінено воскресним («Же Христос, же воскрес, же воістину же воскрес»).

Родинно-побутові пісні – це ліричні пісні, в яких відбиті почуття, переживання, думки людини, зумовлені з її особистим життям, родинними стосунками. За тематикою вони поділяються на чотири великі групи:

- пісні про кохання (дошлюбні взаємини);
- пісні про родинне життя, стосунки;
- пісні про трагічні сімейні обставини (вдовині, сирітські);
- гумористично-сатиричні пісні.

Русальні пісні – календарно-обрядові пісні, які співали під час «зелених свят». Русальний тиждень закінчувався проводами русалок:

*Проводили русалочки, проводили,
Щоб вони до нас не ходили,
Да нашого житечка не ломили,
Да наших дівочок не ловили.*

Символ (англ. *symbol*) – це предметний або словесний знак, який опосередковано, умовно виражає сутність певного явища. Наприклад:

Над річкою кряче / Смутнесенько, / Над козаком мати плаче / Ріднесенька.
(народна пісня)

Синкретизм – нерозчленованість, поєднання оповіді, співу, музики, танцю, гри у фольклорі.

Славословіє – кінцівка думи, в якій уславлюються подвиги героя.

*І вже його слава не вмере, не поляже,
Буде слава поміж царями,
Поміж панами,
Поміж православними християнами.*

(«Дума про втечу трьох братів з Азова»)

Суспільно-побутові пісні – народні пісні, що відображають явища суспільного життя та соціальних відносин. До суспільно-побутових пісень належать козацькі, кріпацькі, рекрутські, солдатські, бурлацькі, чумацькі, заробітчанські, наймитські, емігрантські пісні.

Стрелецькі пісні – це пісні, які були створені в легіоні УСС у період національно-визвольної боротьби 1914–1918 років. Їх авторами були Роман Купчин-

ський, Левко Лепкий, Михайло Гайворонський, Степан Чарнецький, Юрій Шкрумеляк та інші. У народний репертуар пісні увійшли зі значними змінами.

*Ой видно село, широке село під горою,
Ой там ідуть стрільці, січовії стрільці до бою.
Іде, іде військо крізь широке поле,
Хлопці-ж бо то хлопці, як соколи.*

(Левко Лепкий)

Тавтологія – стилістична фігура, побудована на повторенні слів синонімічного значення.

*Ой два кінними, третій піший-пішениця,
Як би той чужий-чужениця.*

(з «Думи про втечу трьох братів з города Азова»)

Теорія фольклору – галузь фольклористики, що вивчає сутність усної народної творчості, особливості окремих фольклорних жанрів, їх місце у цілісній жанровій системі.

Фольклор (англ. *folk* – «народ» і *lore* – «мудрість») – колективна уснопоетична творчість, що відображає життя, працю, боротьбу за кращу долю, історію, побут, думки, прагнення й погляди народу. Характерні ознаки: усність побутування, колективність творення, анонімність, багатоваріантність.

Фольклоризм – наслідок взаємодії художньої літератури з фольклором.

Фольклористика – наука про уснопоетичну народну творчість (фольклор), що вивчає значення словесного мистецтва народних мас і його специфіку, особливості й закономірності розвитку в різні періоди історії, його взаємозв'язки з художньою літературою та іншими видами мистецтва.

Царинні пісні – це календарно-обрядові пісні, які близькі до молитви за збереження врожаю від зливи, граду чи іншого стихійного лиха. Їх виконували на Зелені свята та супроводжували певними діями, наприклад, качанням по ниві.

Частівка (частушка, витребенька, дріботушка, триндичка) – невелика чотирирядкова, іноді шестирядкова пісня жартівливого або сатиричного змісту, що має імпровізаційний характер і швидкий темп виконання.

*Ой Постишев, вражий сину,
Всохли б тобі руки,
Як ти віддав Україну
На голодні муки.*

Чумацькі пісні – соціально-побутові народні пісні про життя, побут і пригоди чумаків. Чумацький промисел був важким, адже торгували переважно ри-

бою та сіллю, по які їздили на волах до берегів Чорного та Азовського морів і на Дон.

Задумали чумаки в дорогу

Задумали чумаки в дорогу:

Покупили собі вози нові,

Поробили ярма кленові,

Поробили занози дубові,

Покупили воли половії.

Покупивши, да й попарували,

Попарувавши, да й повіїжджали.

Шумка – близький за характером до козачка український народний побутовий танець і пісня до нього, що складається з однієї чи двох чотирирядкових строф, поділених на дві ритмічні групи (4 + 4).

Щедрий вечір – вечір, який припадає на день Преподобної Меланії (31 грудня) і відзначається щедрою вечерею.

Щедрівки – обрядові величальні пісні, які виконували напередодні старого Нового року. Назва походить від щедрого вечора, коли молодь ходила від оселі до оселі, славила господарів і просила за це винагороди.

Щедрик, щедрик, щедрівочка

Щедрик, щедрик, щедрівочка,

Прилетіла ластівочка,

Стала собі щебетати,

Господаря викликати:

– Вийди, вийди, господарю,

Подивися на кошару,

Там овечки покотились,

А ягнички народились.

В тебе товар весь хороший,

Будеш мати мірку грошей.

Хоч не гроші, то полова,

В тебе жінка чорноброва.

Щедрик, щедрик, щедрівочка,

Прилетіла ластівочка.

Щедрування – давній український звичай новорічних обрядів, під час яких щедрувальники уславлювали господарів, бажали їм здоров'я і достатку. За це господарі їх винагороджували. Щедрування супроводжувалося обрядовими діями, музикою, піснями, танцями, обрядовими іграми в масках.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основна література

1. Віннічук А. Усна народна творчість: навч. посіб. Вінниця: ТОВ «Твори», 2020. 304 с.
2. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2017. 664 с.
3. Давидюк В. Ф. Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському дискурсі): навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Вид. третє, виправл., доп. і перероб. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2014. 448 с.
4. Івановська О. П. Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів: підручник для студентів фольклористичних та філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ, 2012. 336 с.
5. Киченко О. Фольклор як художня система (проблеми теорії). Дрогобич, 2002. 149 с.
6. Копаниця Л. М. Пісенні жанри українського фольклору: навчальний посібник. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2016. 384 с.
7. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: навч. посібник. Київ: Знання-Прес, 2006. 591 с.
8. Практичні заняття з усної народної творчості та історії української літератури: навчально-методичний комплекс / уклад. Н. М. Урсані, С. А. Цікавий, В. А. Просалова, О. Є. Соловей, О. В. Пуніна. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. С. 9–33.
9. Українська фольклористична енциклопедія: у 2 т. / НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ: Сталь, 2018–2020. Т. 1. 739 с.; Т. 2. 687 с.
10. Філоненко С. О. Усна народна творчість: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учб. літ., 2008. 414 с.

Допоміжна література

1. Войтович В. М. Міфи та легенди давньої України. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. 392 с.
2. Войтович В. М. Антологія української міфології: Етіологічні, космогонічні, антропологічні, теогонічні, солярні, лунарні, астральні, календарні, історичні міфи. Т. 1. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 912 с.
3. Войтович В. М. Антологія української міфології: Тотемічні міфи. Т. 2. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 608 с.
4. Войтович В. М. Антологія української міфології: Потойбіччя. Т. 3. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. 890 с.

5. На добраніч діти. Колискові пісні та заклички / упоряд., передмова В. Войтовича; за ред. Н. В. Корнійчук. Рівне: Видавець Валерій Войтович, 2010. 176 с.
6. Давидюк В. Українська міфологічна легенда. Львів: Світ, 1992. 176 с.
7. Киченко О. Фольклор як художня система (проблеми теорії) / О. Киченко. Дрогобич: НВК «Каменярь», 2002. 218 с.
8. Кузьменко О. Драматичне буття людини в українському фольклорі: концептуальні форми вираження (період Першої та Другої світових воєн). Львів, 2018. 728 с.
9. Міфи та легенди українців / уклад. Ю. Винничук. Харків: Фоліо, 2017. 219 с.
10. Пісенні жанри українського фольклору: навч. посіб. 2-е вид., випр. і доп. Київ: Київський ун-т, 2016. 384 с.
11. Просалова В. А. Міфологема в поезиці художнього твору: варіативні й інваріантні складники. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Філологія». Одеса, 2022. № 56. С. 210–213. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=210>
12. Фольклор (Усна народна творчість): хрестоматія / укл. О. Вовк, І. Розлуцький. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 306 с.
13. Українська фольклористична енциклопедія у 2 т. Т. 1: А–Л / упоряд., наук. ред. М. К. Дмитренко. Київ: Вид-во «Сталь», 2018. 740 с.

Інформаційні ресурси

1. Денисюк І. О. Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекції). URL: <http://www.twirpx.com/file/263259/>
2. Івановська О. Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів. Підручник. Київ: ВПК «Експрес-Поліграф», 2012. 336 с.
3. Філоненко С. О. Усна народна творчість: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 416 с. URL: http://www.cul.com.ua/preview/Usna_narodna_tvorchist-Filonenko.pdf
4. Руснак І. Є. Український фольклор: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академія, 2010. 304 с. URL: <http://toloka.hurtom.com/viewtopic.php?t=42918>
5. Народна творчість та етнографія (архів матеріалів). URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nte/index.html
6. Народознавчі зошити (архів матеріалів). URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NaZo/index.html

Навчальне видання

Просалова Віра Андріївна

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ: МЕТОДИЧНО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Редактор Вакалюк Я. С.
Технічний редактор Гомон О. К.

Підписано до друку 15.04.2024 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк – цифровий. Умовн. друк. арк. 3,08.
Тираж 100 прим. Зам. № 4.

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018 р.